

GENÇLİĞE HİTABE'DEKİ İSİM VE SIFAT TAMLAMALARI

Dr. Funda KARA *

Tamlamaları, oluşturdukları kavram işaretlerine göre belirsiz isim tamlaması, belirsiz sıfat tamlaması, belirli isim tamlaması ve belirli sıfat tamlaması diye dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlar, Gençliğe Hitabe'deki örnekleri doğrultusunda şu şekilde incelenebilir:

1. BELİRSİZ TAMLAMALAR

1.1. Belirsiz İsim Tamlamaları

Bütün tamlamaların, *tamlayan* ve *tamlanan* diye adlandırılan ve kendi aralarında sayısız ikili parçalardan oluşabilecek iki kurucu ögesi vardır. Belirsiz isim tamlamalarında, tamlayan ögenin eki yoktur, tamlanan öge ise *tamlanan* (*nitelenen*) eki¹ alır. Ancak bu kuruluş her zaman belirsiz isim tamlaması oluşturmaz. Eğer tamlayanı oluşturan kelime veya kelime grubu **özel** ya da **belirli** ise, tamlama da belirsiz değil, belirli isim tamlaması olur (*Atatürk Üniversitesi, Haliç köprüsü* gibi). Oysa belirsiz isim tamlamaları, daha çok türler içinde bir türü gösteren **genel** anlamalı **kalcı** kavram işaretleri oluştururlar.

Atatürk'ün Gençliğe Hitabe'sinde sadece bir tane belirsiz isim tamlaması kullanılmıştır:

1. Tyn (İ) + Tnn (İ + tn)

iktidar sahipleri

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi

¹ Efrasiyap GEMALMAZ, "Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 4. sayı, Erzurum, 1996, 167. s.; ayrıca bk. GEMALMAZ, "Türkçedeki Tamlanan Eki /+TA+/ >*/+TI+/ > /+sı+/ > /+zI+/ > */+rI+/ > */+yI+/ > /+øI+/ > /+øø+/ Üzerine", *STT İle İlgili Yazılar*, Atatürk Üniv. Fen-Ed. Fak., Erzurum, 1994, 1-5. s.;

1.2. Belirsiz Sıfat Tamlamaları

Kavram işaretlerinin niteliğini ön plâna çıkaran bu tamlamalar, daha çok niteleme sıfatlarının, isim veya isim gruplarıyla birlikte oluşturduğu **genel** anlamlı, **kalıcı** kavram işaretleridir. “*nasıl*” sorusuna cevap veren bu tamlamaların Gençliğe Hitabe'deki yapıları şu şekildedir:

1. **Tyn (S (SYC)) + Tnn (İ (STm))**
bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyet
2. **Tyn (S (Z (BÖ (İZ (STm + klşh) + Z))) + S)) + Tnn (İİ))**
[bütün bu şeraitten daha] vahim [olay]
3. **Tyn (S (Z (BÖ (Z (STm + klşh) + Z)) + S)) + Tnn (İİ))**
bütün bu şeraitten daha elim [olay]
4. **Tyn (S (Z + S)) + Tnn (İ (STm))**
çok nâmüsaıt bir mahiyet
5. **Tyn (S (Z + S)) + Tnn (İ)**
en kıymetli hazine
6. **Tyn (S) + Tnn (İ)**
aziz vatan, asil kan

2. BELİRLİ TAMLAMALAR

2.1. Belirli İsim Tamlamaları

Sıfatlarıyla birlikte tamlayan-tamlanan öğelerinin kendi aralarında kurdukları **geçici** ve **belirli** kavram işaretlerine *belirli isim tamlaması* denir. Gençliğe Hitabe'de geçen belirli isim tamlamaları ve kalıpları şunlardır:

1. **Tyn (İİ + ilh) + Tnn (BÖ ((İ [+ tn + iy]) + B + (İ + tn + iy²)))**
[senin] istiklâl ve Cumhuriyet'in

² /+n/ eki, diziler (dizisel, İng. paradigmatic) kümesinde iyelik dizisinin içinde yer almaktadır.

benim	defter+	i+	m+	i
senin	defter+	i+	n+	i
onun	defter+	i+	n+	i
bizim	defter+	i+	<u>m+iz+</u>	i
sizin	defter+	i+	<u>n+iz+</u>	i
onların	defter+(ler)+	i+	n+	i

2. Tyn ($\dot{I} + ilh$) + Tnn ($\dot{I} + tn + iy$)
[senin] mevcudiyetin; [senin] istikbalin, [senin] damarların
3. Tyn ($\dot{I} + ilh$) + Tnn ($\dot{I}YC + tn + iy$)
[senin] muhtaç olduğun
4. Tyn ($\dot{I} + ilh$) + Tnn ($STm [+tn] + iy$)
[senin] birinci vazifen
5. Tyn ($\dot{I} + ilh$) + Tnn ($STm + tn + iy$)
[senin] istikbalde dahi, seni, bu hazineden mahrum etmek isteyecek dahilî ve haricî bedhahların; [onların] şahsî menfaatlerin
6. Tyn ($STm + ilh$) + Tnn ($STm + tn [+iy]$)
[aziz vatanın] bütün orduları
7. Tyn ($STm + ilh$) + Tnn ($STm + tn + iy$)
[aziz vatanın] bütün tersanelerin
8. Tyn ($B\ddot{O}$ ($\dot{I} [+ilh] + B + \dot{I} [+ilh] + B + AS + \dot{I} [+ilh]$))) + Tnn ($\dot{I} + tn + iy$)
gaflet ve dalâlet ve hatta hıyanet için(de)
9. Tyn ($B\ddot{O}$ ($\dot{I} [+ilh] + B + \dot{I} [+ilh]$))) + Tnn ($\dot{I} + tn + iy$)
fakr ü zaruret için(de); ahval ve şerait için(de)
10. Tyn ($B\ddot{O}$ ($\dot{I}Tm + ilh + B + \dot{I}Tm + ilh$))) + Tnn ($STm + tn [+iy]$)
mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli
11. Tyn ($\dot{I} [+ilh]$) + Tnn ($B\ddot{O}$ ($\dot{I} [+tn + iy] + B + \dot{I} + tn + iy$)))
Türk istiklâl ve Cumhuriyet'in
12. Tyn ($\dot{I} [+ilh]$) + Tnn ($\dot{I} + tn [+iy]$)
Türk gençliği
13. Tyn ($\dot{I} [+ilh]$) + Tnn ($\dot{I} + tn + iy$)
Türk istiklâlin; Türk Cumhuriyeti'n; Türk istikbâlin
14. Tyn ($\dot{I} + ilh$) + Tnn ($\dot{I} + tn + iy$)
memleketin dahilini
15. Tyn ($\dot{I} + ilh$) + Tnn ($STm [+tn] + iy$)
senin en kıymetli hazinen

16. Tyn (İ + ilh) + Tnn (STm + tn [+iy])
memleketin her köşesi; müstevlilerin siyasî emelleri
17. Tyn (İTm + ilh) + Tnn (İ + tn [+iy])
Türk istikbâlinin evlâdı
18. Tyn (İYC [+ilh]) + Tnn (İ + tn + iy)
istiklâl ve Cumhuriyet'i müdafaa [etme] mecburiyetin
19. Tyn (STm + ilh) + Tnn (BÖ ((İ [+ tn + iy]) + B + (İ + tn + iy)))
içinde bulunacağı vaziyetin imkân ve şeraitin
20. Tyn (STm + ilh) + Tnn (İ + tn [+iy])
bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili
21. Tyn (STm + ilh) + Tnn (STm + tn [+iy])
aziz vatanın bütün kaleleri

2.2. Belirli Sıfat Tamlamaları

Tamlayanla tamlanan arasında geçici bir ilişki kuran bu tamlamalar da onların *hangiliğini* meydana çıkarır. Gençliğe Hitabe'deki belirli sıfat tamlamaları ve yapıları ise aşağıdaki gibidir:

1. Tyn (SSS) + Tnn (İ)
birinci vazife
2. Tyn (BİS) + Tnn (İ)
yegâne temel; bütün dünya; bütün kaleler; bir galibiyet; bir gün; her köşe
3. Tyn (BİS) + Tnn (STm)
bütün bu şerait
4. Tyn (İŞS) + Tnn (BÖ (İ + B + İ))
bu imkân ve şerait; bu ahval ve şerait
5. Tyn (İŞS) + Tnn (İ)
bu temel; bu hazine; bu şerait
6. Tyn (İŞS) + Tnn (İTm)
bu iktidar sahipleri
7. Tyn (İTm + ah) + Tnn (STm)
damarlarındaki asil kan

8. Tyn (İTm) + Tnn (İ)

muhtaç olduğun kudret; içinde bulunacağın vaziyet

9. Tyn (NtS) + Tnn (İ)

Metnin bağlamına göre bazı niteleme sıfatları da belirtme sıfatı işlevinde kullanılmıştır:

siyasî emel; şahsî menfaat

10. Tyn (SYC) + Tnn (İİ)

memleketin dahilinde iktidara sahip olan [insan]lar

11. Tyn (SYC) + Tnn (İ)

istiklâl ve Cumhuriyet'ine kastedecek düşmanlar

12. Tyn (SYC) + Tnn (STm)

İstikbalde dahi, seni, bu hazineden mahrum etmek isteyecek dahilî ve haricî bedhahlar

Gençliğe Hitâbe'de toplam 40 kalıp çeşidi isim ve sıfat tamlaması kullanılmıştır. Bunların yaklaşık % 54'ü belirli isim, % 30'u belirli sıfat, % 15'i belirsiz sıfat ve % 1'i de belirsiz isim tamlamasıdır. Belirli isim ve sıfat tamlamalarındaki oranın diğerlerine göre yüksek oluşunun sebebi, metindeki anlamın ve iletilmek istenen mesajın tam ve kesin bir şekilde belirli olmasından kaynaklanmaktadır.

Kısaltmalar

ah : aitlik hâli eki

AS : ara söz

B : bağlaç

BİS : belgisiz sıfat

BÖ : bağlama öbeği

İ : isim

ilh : ilgi hâli eki

İŞS : işaret sıfatı

İTm : isim tamlaması

iy : iyelik

İYC : isim yan cümlesi

klşh : karşılaştırma hâli eki

NtS : niteleme sıfatı

S : sıfat

SSS : sıra sayı sıfatı

STm : sıfat tamlaması

SYC : sıfat yan cümlesi

tn : tamlanan eki

Tnn : tamlanan

Tyn : tamlayan

Z : zarf